

Měření konkurenceschopnosti zemí: teoretické základy a praktické výsledky

*Eva Klvačová**

Proč jsou některé země schopny dosahovat dlouhodobě udržitelného růstu, zatímco jiné stagnují nebo dokonce zhoršují své postavení v mezinárodních ekonomických vztazích? To je otázka, na kterou se snaží již více než dvě desetiletí nalézt odpověď Světové ekonomické fórum. Hledá ji na základě zkoumání čím dál tím rozsáhlejšího počtu národních ekonomik a čím dál tím rozsáhlejšího počtu indikátorů, které jsou naplňovány tvrdými nebo měkkými daty, tedy statistickými údaji nebo odpověďmi respondentů na předem dané otázky, a které jsou posléze agregovány do souhrnných charakteristik každé ekonomiky.

1. Metodologické základy

Index růstu konkurenceschopnosti je v současné době charakteristikou nejsouhrnnější. Jeho autory jsou Jeffrey Sachs a John Mc Artur a index byl poprvé publikován ve Zprávě o globální konkurenceschopnosti 2001–2002. V letošním roce byl spočítán již pro 104 zemí světa počínaje Spojenými státy a konče Čadem.

Výchozím bodem konstrukce indexu růstu konkurenceschopnosti je předpoklad, že schopnost země dosahovat trvale udržitelného růstu je dána třemi klíčovými faktory, pilíři, na nichž lze konkurenceschopnost ekonomiky dané země vystavět. Těmito třemi faktory jsou:

- kvalita makroekonomického prostředí
- stav veřejných institucí v dané zemi
- technický rozvoj

Index růstu konkurenceschopnosti se konstruuje ze tří dílčích indexů: indexu kvality makroekonomického prostředí, indexu stavu veřejných institucí a indexu technického rozvoje, přičemž váha dílčích indexů v souhrnném indexu růstu konkurenceschopnosti je odlišná u zemí z hlediska technického rozvoje ohniskových (označovaných rovněž za hlavní inovátory) a zemí ostatních.

Index růstu konkurenceschopnosti pro technologicky ohniskové země se konstruuje jako součet

$$\begin{aligned} &1/2 \text{ indexu technického rozvoje} \\ &+ 1/4 \text{ indexu veřejných institucí} \\ &+ 1/4 \text{ indexu makroekonomického prostředí} \end{aligned}$$

* Doc. Ing. Eva Klvačová, CSc., Institut integrace ČR do evropské a světové ekonomiky Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze.

U technologicky neohniskových zemí jsou váhy všech tří indexů v souhrnném indexu růstu konkurenceschopnosti shodné: Index se počítá jako součet

- 1/3 indexu technického rozvoje
- + 1/3 indexu veřejných institucí
- + 1/3 indexu makroekonomického prostředí

Odlišné váhy přiřazované jednotlivým indexům vysvětlují autoři indexu růstu konkurenceschopnosti takto: „Úloha technického rozvoje v procesu ekonomického růstu je v různých zemích odlišná v závislosti na dosaženém stupni rozvoje. Pro země blížící se technologické hranici je důležitější inovovat než pro země, které mohou růst na základě transferu technologií. V zemích jako je Švédsko mají klíčový význam inovace, ale země jako je Česká republika mohou dosahovat udržitelného růstu na základě technologického transferu spojeného s přímými zahraničními investicemi...Samozřejmě, že i u ohniskových zemí je důležité zdravé makroekonomické prostředí a silné instituce, ale je skutečností, že tyto země vstoupily již před řadou let do období institucionální stability. Aby mohly dále růst, musí inovovat. To je základní důvod, proč tyto země musí klást více důrazu na technický rozvoj než na druhé dva pilíře.“

Vlastní index technického rozvoje se počítá rovněž poněkud odlišně pro technologicky ohniskové a technologicky neohniskové země.

Index technického rozvoje pro technologicky ohniskové země se zjistí jako součet dvou hodnot:

- 1/2 subindexu inovací
- + 1/2 subindexu informačních a komunikačních technologií.

Index technického rozvoje pro technologicky neohniskové země je konstruován jako součet

- 1/8 subindexu inovací
- + 3/8 subindexu transferu technologií
- + 1/2 subindexu informačních a komunikačních technologií

Subindex inovací se zjišťuje na základě měkkých a tvrdých dat. Váha měkkých dat je 1/4, váha tvrdých, statistických dat 3/4.

Měkká data jsou získávána na základě odpovědí respondentů na čtyři otázky:

- Jaké je postavení Vaší země v oblasti technologií v relaci ke světovým leaderům?
- Mají společnosti ve Vaší zemi zájem zavádět nové technologie?
- Kolik prostředků vydávají společnosti ve Vaší zemi na výzkum a vývoj ve srovnání s jinými zeměmi?
- Jaký je rozsah spolupráce podnikové sféry ve výzkumu a vývoji s místními vysokými školami?

Tvrdá data představují dva indikátory:

- počet patentů zaregistrovaných ve Spojených státech na milion obyvatel
- podíl obyvatelstva s terciárním vzděláním

Subindex transferu technologií

se zjišťuje jako nevážený průměr hodnot získaných v rámci odpovědí na dvě otázky dané respondentům:

- Jsou zahraniční investice ve Vaší zemi důležitým zdrojem nových technologií?
- Je dovoz licencí ve Vaší zemi běžným způsobem získávání nových technologií?

Subindex informačních a komunikačních technologií

je výsledkem kombinace měkkých a tvrdých dat o informačních a komunikačních technologiích. Váha měkkých dat činí 1/3, váha tvrdých dat 2/3.

Měkká data:

- Jak extenzivní je přístup k internetu na školách?
- Je mezi poskytovateli internetových služeb ve vaší zemi taková konkurence, která zajišťuje vysokou kvalitu a nízké ceny
- Představují informační a komunikační technologie významnou prioritu pro vládu?
- Jsou programy podpory využití informačních a komunikačních technologií úspěšné?
- Jsou zákony týkající se informačních a komunikačních technologií (elektronický obchod, elektronický podpis, ochrana spotřebitele) dostatečně kvalitní a je jejich plnění vymahatelné?

Tvrdá data:

- Počet uživatelů mobilních telefonů na 100 obyvatel
- Počet uživatelů internetu na 10 000 obyvatel
- Počet návštěvníků internetu na 10 000 obyvatel
- Počet pevných telefonních linek na 100 obyvatel
- Počet osobních počítačů na 100 obyvatel

Index veřejných institucí je konstruován ze dvou subindexů: subindexu smluv a zákonnosti a subindexu korupce. Váhy obou subindexů jsou shodné: 1/2. Kvalita veřejných institucí se hodnotí pouze na základě měkkých dat, tj. odpovědí respondentů.

Subindex smluv a zákonnosti

- Je soudnictví ve Vaší zemi nezávislé na politických vlivech členů vlády, občanů nebo firem?
- Jsou vlastnická práva včetně práv k finančním aktivům jasně definována a dobře chráněna zákonem?
- Zaujímá Vaše vláda neutrální postoje vůči jednotlivým uchazečům o veřejné zakázky?
- Představuje organizovaný zločin významné náklady pro podnikání?

Subindex korupce

- Jak obvyklé je uplácení v souvislosti s dovozními a vývozními povoleními?
- Jak obvyklé je uplácení v sektoru veřejných služeb?
- Jak obvyklé je uplácení v oblasti placení daní?

Index makroekonomického prostředí se skládá ze tří prvků: subindexu makroekonomické stability (1/2), úvěrového ratingu země (1/4) a indikátoru marnotratnosti vlády (1/4).

Subindex makroekonomické stability je konstruován na základě tvrdých dat (5/7) a dat měkkých (2/7)

Tvrdá data k makroekonomické stabilitě jsou:

- Přebytek (deficit) veřejných financí
- Míra úspor
- Míra inflace
- Reálný efektivní směnný kurz
- Spread úrokové míry

Měkké indikátory makroekonomické stability představují odpovědi na dvě otázky:

- Je pravděpodobné, že se vaše země ocitne v příštím roce v recesi?
 - Je pro Vaši společnost v letošním roce snazší, nebo obtížnější získat úvěr?
- Úvěrový rating země je **Institutional investor country credit rating** (z března 2004).

Poslední složku indexu makroekonomické stability představuje **indikátor marnotratnosti vlády**. Zjišťuje se jako odpověď respondentů na otázku: Je skladba veřejných výdajů ve Vaší zemi výsledkem sklonu vlády k plýtvání, nebo zajišťuje nezbytné statky a služby, které neposkytuje trh?

2. Výsledky hodnocení

Disponibilní, veřejně dostupná data umožňují v tuto chvíli pohled na hodnoty indexu růstu konkurenceschopnosti pro 104 zemí a pořadí zemí podle dosahovaných hodnot. Umožňují rovněž pohled na desagregaci indexu růstu konkurenceschopnosti na index technického rozvoje, index veřejných institucí a index makroekonomického prostředí. Veřejně nedostupná jsou data na nižších stupních desagregace, tj. hodnoty jednotlivých subindexů a pořadí zemí podle nich a hodnoty jednotlivých indikátorů – měkkých i tvrdých – pro jednotlivé země. Tuto skutečnost je třeba vzít v úvahu při interpretaci výsledků. V každém případě je na místě obezřetnost a nutnost vyhnout se zjednodušeným hodnotícím soudům. Nicméně mnohé zajímavé skutečnosti lze z disponibilních údajů vysledovat.

Tabulku hodnot indexu růstu konkurenceschopnosti vede Finsko s hodnotou 5, 95 a pořadím 1, uzavírá Čad na hodnotě 2,50 a pořadí 104. Finsko je hodnoceno velmi vysoko jak pokud jde o index technického rozvoje (3. místo), tak pokud jde o index veřejných institucí (opět třetí místo) i index makroekonomického prostředí (opět třetí místo).

U v pořadí druhých Spojených států je desagregace indexu růstu konkurenceschopnosti poněkud zajímavější. Zjevně nejvíce se o druhé místo přičinila pozice USA v technickém rozvoji. **Není od věci připomenout, že počet patentů registrovaných ve Spojených státech na 1 milion obyvatel má – spolu s podílem terciárně vzdělaného obyvatelstva – rozhodující význam při konstrukci subindexu inovací.** Není příliš překvapující, že hodnocení makroekonomického prostředí ve Spojených státech zdaleka nebylo tak příznivé. USA skončily na 15. místě. Deficit veřejných financí i míra národních úspor byly zřejmě základními příčinami, proč USA nebyly hodnoceny lépe. Překvapivá je spíše skutečnost, relativně horšího umístění Spojených států pokud jde o hodnocení institucionálního rámce opírajícího se pouze o měkké indikátory charakterizující dodržování smluv a zákonnosti a úrovně korupce. Veřejné instituce USA dopadly v hodnocení respondentů hůře než veřejné instituce naprosté většiny evropských ekonomicky vyspělých zemí, hůře než veřejné instituce v Hongkongu, v Singapuru či Austrálii, v Kanadě a Japonsku, ale hůře dokonce i než veřejné instituce ve Spojených arabských emirátech a v Peru. O příčinách této skutečnosti se lze jen dohadovat. Nejedná se však o jednorozhodný výchylku. I v loňském a předloňském roce byly veřejné instituce ve Spojených státech hodnoceny hůře než ve vyspělých evropských zemích.

Země evropské patnáctky jsou indexem růstu konkurenceschopnosti hodnoceny vesměs velmi vysoko. V rozporu s velmi rozšířeným názorem, že země s rozsáhlou sociální sítí jsou předurčeny dříve či později ke ztrátě konkurenceschopnosti, se na žebříčku konkurenceschopnosti umístilo na třetím místě Švédsko, tedy evropská země s nejrozsáhlejším pojetím sociální politiky, která je ve svých opatřeních zacílena prakticky na všechny skupiny obyvatelstva, sociální politiky, v níž je každý občan přispěvatelem do systému a každý v některé ze sociálních rolí z tohoto systému získává prostředky. Inovační schopnosti země a kvalita veřejných institucí jsou hlavním zdrojem konkurenceschopnosti Švédska. Rovněž ostatní severské země se svými štědrými sociálními systémy se umístily v pořadí podle konkurenceschopnosti zemí na předních místech a rovněž jim dobré umístění zaručovala zejména schopnost inovovat a kvalitní institucionálního rámce. Z hodnocení konkurenceschopnosti zemí Světovým ekonomickým fórem tedy implicitně vyplývá, že rozsáhlost sociální sítě, štědlost systémů sociálního zabezpečení a jejich paternalistické pojetí konkurenceschopnost země neohrožují – pokud země dokáže být atraktivní svou schopností tvořit a realizovat poznatky technického rozvoje a pokud má kvalitní institucionální rámec pro podnikatelské aktivity.

Nové členské země Evropské unie z řad zemí dříve tranzitivních a ještě dříve centrálně plánovaných se v hodnocení umísťují dosti odlišně: od nejlépe hodnoceného Estonska (20. místo s indexem konkurenceschopnosti ve výši 5,08). Druhou nejlépe hodnocenou zemí je Slovinsko (33. místo), po němž následují Maďarsko a Česká republika. Nejnížší hodnoty indexu růstu konkurenceschopnosti z nových členských zemí ze střední a východní Evropy dosahuje Polsko, které se umístilo až na 60. místě v pořadí.

Zajímavé je sledovat tři faktory, které se na umístění země na žebříčku konkurenceschopnosti podílely. Celkový obraz České republiky významně zlepšovalo hodnocení schopnosti uskutečňovat technologický transfer. Česká republika byla v dané oblasti hodnocena jako druhá nejlepší ze všech tranzitivních zemí s indexem technického rozvoje jen nepatrně nižším než jakého dosahovalo Nizozemsko či Velká Británie. Naopak index veřejných institucí dosahoval v České republice tradičně nízké úrovně. Nižší kvalitu dodržování smluv a zákonů a vyšší míru korupce než **Česká republika zaznamenalo v očích hodnotitelů jen Polsko. Česká republika je podle Světového ekonomického fóra zemí se špatnou pověstí co do institucionálního rámce, s dobrou pověstí co do schopnosti zavádět nové poznatky technického rozvoje.**

3. Metodologické pochybnosti a možná zkreslení

Pilíře, na nichž je index růstu konkurenceschopnosti národních ekonomik postaven, vytvářejí nepochybně solidní základ pro měření konkurenceschopnosti. Technický rozvoj, kvalita veřejných institucí a makroekonomická stabilita jsou faktory působící dlouhodobě, faktory, které neumožňují dosahovat konkurenceschopnosti země okamžitě, v krátkém časovém horizontu za cenu ztráty schopnosti dosahovat konkurenceschopnosti dlouhodobě. V tomto smyslu je vytvoření indexu konkurenceschopnosti se všemi jeho složkami nesporným pokrokem v systému multikriteriálního hodnocení.

Zajímavým aspektem hodnocení na základě indexu růstu konkurenceschopnosti je například skutečnost, že do něj nevstupují explicitně náklady na pracovní sílu. Mzdové či nemzdové náklady zde nevystupují ani v roli stimulátoru růstu konkurenceschopnosti, ani v roli bariéry zavádění technického rozvoje. Autoři indexu růstu konkurenceschopnosti, Jeffrey Sachs a John Mc Artur, se vyhnuli pokušení naslouchat zájmům podnikatelské lobby, pro kterou jsou nízké náklady na pracovní sílu vždy nejkratší a nejrychlejší cestou k snížení jednotkových nákladů a k růstu konkurenceschopnosti. Současně se vyhnuli pokušení druhému, a sice prezentovat vysoké náklady na pracovní sílu jako faktor, který jednoznačně vede ke snaze nahrazovat živou práci prací zvěčnělou, k substituci práce technikou. Tedy jako faktor, který jednoznačně působí ve směru tvorby a implementace nových poznatků a v důsledku toho k vyšší konkurenceschopnosti národní ekonomiky.

Na indexu růstu konkurenceschopnosti je sympatické i to, že uznává význam kvality institucionálního rámce jako jednoho ze základních předpokladů dosahování konkurenceschopnosti národních ekonomik. Význam přiřazený institucionálnímu rámci prostřednictvím indexu veřejných institucí je v systému multikriteriálních hodnocení rovněž nepochybným pokrokem.

Nicméně lze vznést určité pochybnosti na téma objektivity hodnocení. **Nejzávažnější z nich se týká vysokého podílu měkkých dat.** Lze například hodnotit kvalitu veřejných institucí pouze a jedině na základě odpovědí respondentů? Jednou stránkou daného problému je kvalita otázek. Mohou odpovědi na výše uvedených sedm otázek vstupujících do indexu veřejných institucí skutečně zhodnotit kvalitu veřejných institucí? Nescházejí zde například otázky

na téma hospodářské soutěže či rovnosti zacházení se všemi podnikatelskými subjekty? Druhou stránkou je kvalita znalostí respondentů. Každá skupina respondentů hodnotí jinou zemi, nemá možnost prostorového srovnání. Je výsledek špatného hodnocení institucionálního rámce pro podnikatelské aktivity v České republice (a kdekoli jinde) skutečně pouze známkou jeho špatné kvality? Nebo do něj negativně vstupuje sklon hodnotitelů k pesimismu? Jakou roli v hodnocení hrají ekonomické zájmy? Čím horší je celkové hodnocení země, tím nižší ceny se například platí v rámci privatizace. Čím horší je celkové hodnocení země, tím lepší je vyjednávací pozice investora do země vstupujícího. Ochota státu poskytovat štědré investiční pobídky či zcela nestandardní zacházení (převedení dluhu či ekologických zátěží na stát, prodej půdy za symbolickou cenu, státní garance za úvěr poskytnutý investorovi atd.) je nepřímo úměrná postavení země na žebříčku zemí hodnocených.

Rovněž výběr tvrdých indikátorů se zdá být ne vždy zcela přesvědčivý. Dělicí čára mezi technologicky ohniskovými zeměmi a technologicky neohniskovými zeměmi je definována jako více než 15 patentů zaregistrovaných příslušníky dané země ve Spojených státech. Toto kritérium samo o sobě garantuje Spojeným státům výjimečné postavení mezi hodnocenými zeměmi. Která jiná země než USA by mohla mít v USA více zaregistrovaných patentů? A současně je dané kritérium stimulatorem k posilování tohoto výjimečného postavení. Neboť chce-li se kterákoli země stát technologicky ohniskovou zemí, musí si své patenty zaregistrovat v USA – jinde jsou jí málo platné.

Váhy jednotlivých dat jsou další problémovou stránkou indexu konkurenceschopnosti. U technologicky ohniskových zemí se explicitně předpokládá, že nemohou zvýšení své konkurenceschopnosti dosahovat v té míře jako země technologicky neohniskové na základě zdokonalování svého institucionálního rámce a zvyšování makroekonomické stability. Implicitně to znamená, že technologicky ohniskovým zemím se horší makroekonomická stabilita a horší kvalita veřejných institucí více toleruje (jejich hodnocení vstupuje do celkového hodnocení růstu konkurenceschopnosti nižším podílem než je tomu v případě zemí technologicky neohniskových). Tak například marnotratnost vlády vstupuje do indexu růstu konkurenceschopnosti ohniskových zemí podílem 1/16, ale do indexu růstu konkurenceschopnosti zemí neohniskových podílem 1/12, makroekonomická stabilita předurčuje celkovou výši indexu konkurenceschopnosti ohniskových zemí z 1/8, zatímco výši indexu růstu konkurenceschopnosti zemí neohniskových podílem 1/6. Dodržování smluv a zákona se promítá do indexu růstu konkurenceschopnosti technologicky ohniskových zemí podílem 1/8, ale do indexu růstu konkurenceschopnosti zemí technologicky neohniskových podílem 1/6.

Hodnocení konkurenceschopnosti národních ekonomik Světovým ekonomickým fórem je metodou, která usiluje o vyústění multikriteriálního hodnocení v hodnocení monokriteriální. Vychází – jako každé hodnocení konkurenceschopnosti – z určitých filosofických východisek, z určitých předpokladů o významnosti jednotlivých faktorů růstu konkurenceschopnosti a jejich kombinace. Předpoklady jsou někdy explicitně uvedeny, jindy nikoli. Výchozím předpokladem je, že má-li země dosahovat konkurenceschopnosti, musí vytvářet a realizovat poznatky technického rozvoje, musí mít kvalitní institucionální rámec pro podnikání a makroekonomickou stabilitu. Ale výchozím předpokladem je i to, že za kvalitní institucionální rámec pro podnikání lze považovat takový, který je vymezen stanovenými otázkami, a žádný jiný. Výchozím předpokladem je, že za inovátora lze považovat především zemi, která si své patenty registruje ve Spojených státech. Hozím předpokladem je i to, že o makroekonomické stabilitě či nestabilitě vypovídají zvolené indikátory a žádné jiné.

Volbou indikátorů je dána i vypovídající schopnost indexu růstu konkurenceschopnosti publikovaného Světovým ekonomickým fórem. Není absolutní a neměla by být absolutizo-

vána. Neměla by být chápána jako jednoznačný, absolutní verdikt o míře konkurenceschopnosti ekonomiky dané země. Použití jiných indikátorů konkurenceschopnosti a jiných vah by patrně celkové hodnocení konkurenceschopnosti národní ekonomiky korigovalo. Index růstu konkurenceschopnosti země vypovídá nejen jaká konkurenceschopnost národních ekonomik je, ale i jak je hodnotiteli vnímána, jaký dojem na ně dělá. Dojem je často stejně důležitý jako skutečnost. Znamená to, že i s vědomím nedokonalosti konstrukce indexu a vědomím všech možných zkreslení do hodnocení vstupujících je třeba výsledky hodnocení brát vážně – jako určitý druh vysvědčení vystaveného národním ekonomikám. Koneckonců výsledky na každém vysvědčení uvedené jsou vždy odrazem píše hodnoceného i subjektivních pocitů hodnotitele.

Schéma 1

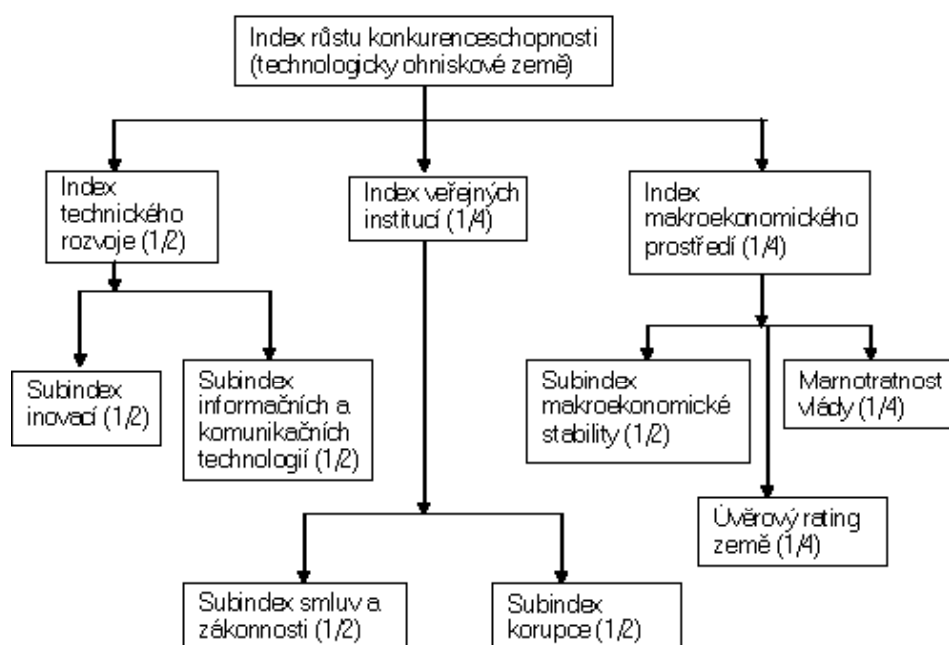
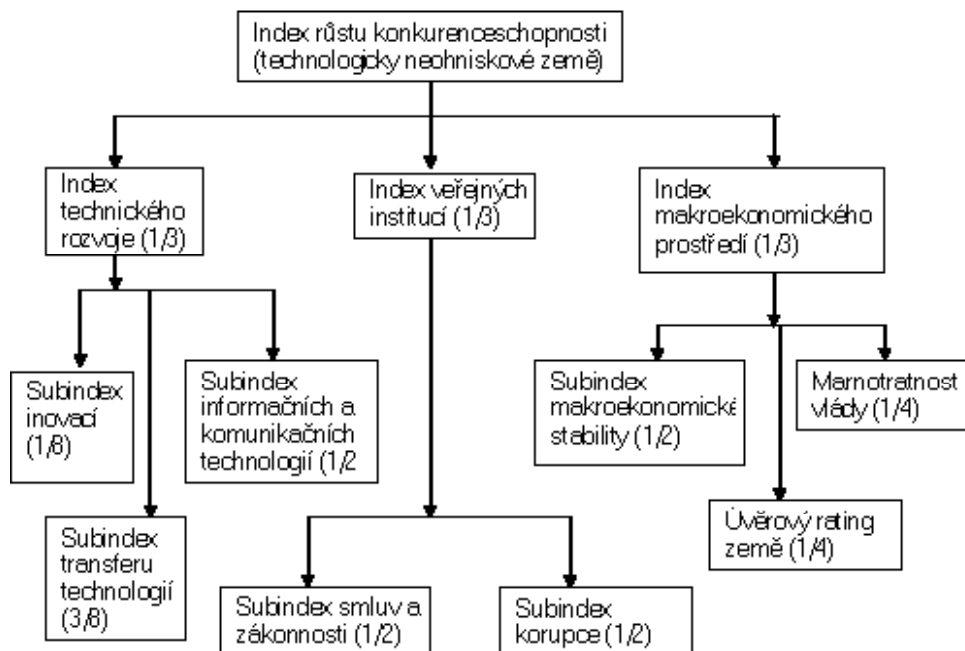

Schéma 2

Tabulka 1**Index růstu konkurenceschopnosti (GCI)**

Země	Pořadí GCI 2004	Hodnota GCI 2004	Země	Pořadí GCI 2004	Hodnota GCI 2004
Finsko	1	5,95	Salvador	53	4,10
Spojené státy	2	5,82	Uruguay	54	4,08
Švédsko	3	5,72	Indie	55	4,07
Tajwan	4	5,69	Maroko	56	4,06
Dánsko	5	5,66	Brazílie	57	4,05
Norsko	6	5,56	Panama	58	4,01
Singapur	7	5,56	Bulharsko	59	3,98
Švýcarsko	8	5,49	Polsko	60	3,98
Japonsko	9	5,48	Chorvatsko	61	3,94
Island	10	5,44	Egypt	62	3,88
Spojené království	11	5,30	Rumunsko	63	3,86
Nizozemsko	12	5,30	Kolumbie	64	3,84
Německo	13	5,28	Jamajka	65	3,82
Austrálie	14	5,25	Turecko	66	3,82
Kanada	15	5,23	Peru	67	3,78
Spojené Arabské emiráty	16	5,21	Ghana	68	3,78
Rakousko	17	5,20	Indonésie	69	3,72
Nový Zéland	18	5,18	Rusko	70	3,68
Izrael	19	5,09	Alžír	71	3,67
Estonsko	20	5,08	Dominikánská republika	72	3,63
Hongkong	21	5,06	Srí Lanka	73	3,57
Chile	22	5,01	Argentina	74	3,54
Španělsko	23	5,00	Gambie	75	3,52
Portugalsko	24	4,96	Filipíny	76	3,51
Belgie	25	4,95	Vietnam	77	3,47
Lucembursko	26	4,95	Keňa	78	3,45
Francie	27	4,92	Uganda	79	3,41
Bahrain	28	4,91	Guatemala	80	3,38
Korea	29	4,90	Bosna a Hercegovina	81	3,38
Irsko	30	4,90	Tanzanie	82	3,38
Malajsie	31	4,88	Zambie	83	3,36
Malta	32	4,79	Makedonie	84	3,34
Slovinsko	33	4,75	Venezuela	85	3,30
Thajsko	34	4,58	Ukrajina	86	3,27
Jordánsko	35	4,58	Malawi	87	3,24
Litva	36	4,57	Mali	88	3,24
Řecko	37	4,56	Srbsko a Černá Hora	89	3,23
Kypr	38	4,56	Ekvádor	90	3,18
Ma'arsko	39	4,56	Pákistán	91	3,17
Česká republika	40	4,55	Mozambik	92	3,17
Jižní Afrika	41	4,53	Nigérie	93	3,16
Tunis	42	4,51	Georgie	94	3,14
Slovensko	43	4,43	Nikaragua	95	3,12
Lotyšsko	44	4,43	Madagaskar	96	3,11
Botswana	45	4,30	Honduras	97	3,10
Čína	46	4,29	Bolívie	98	3,09
Itálie	47	4,27	Zimbabwe	99	3,03
Mexiko	48	4,17	Paraguay	100	2,99
Mauritius	49	4,14	Etiopie	101	2,93
Kostarika	50	4,12	Bangladéš	102	2,84
Trinidad a Tobago	51	4,12	Angola	103	2,72
Namibie	52	4,11	Čad	104	2,50

Pramen: World Economic Forum.

Tabulka 2
Index technického rozvoje

Země	Pořadí	Hodnota	Země	Pořadí	Hodnota
Spojené státy	1	6,24	Panama	53	4,00
Tajwan	2	6,04	Trinidad a Tobago	54	3,98
Finsko	3	5,92	Kostarika	55	3,97
Švédsko	4	5,80	Uruguay	56	3,92
Japonsko	5	5,68	Argentina	57	3,87
Dánsko	6	5,34	Tunis	58	3,87
Švýcarsko	7	5,25	Bulharsko	59	3,82
Izrael	8	5,25	Dominikánská republika	60	3,80
Korea	9	5,18	Filipíny	61	3,72
Norsko	10	5,17	Čína	62	3,72
Singapur	11	5,11	Indie	63	3,72
Německo	12	5,08	Botswana	64	3,70
Kanada	13	5,05	Egypt	65	3,68
Island	14	5,05	Namibie	66	3,66
Estonsko	15	5,01	Rusko	67	3,65
Nizozemsko	16	4,98	Kolumbie	68	3,60
Austrálie	17	4,93	Salvador	69	3,60
Spojené království	18	4,92	Venezuela	70	3,60
Česká republika	19	4,88	Peru	71	3,45
Španělsko	20	4,86	Keňa	72	3,31
Malta	21	4,85	Indonésie	73	3,31
Rakousko	22	4,85	Maroko	74	3,30
Portugalsko	23	4,78	Srbsko a Černá Hora	75	3,30
Nový Zéland	24	4,76	Makedonie	76	3,26
Spojené Arabské emiráty	25	4,71	Uganda	77	3,22
Slovinsko	26	4,71	Ghana	78	3,21
Malajsie	27	4,67	Guatemala	79	3,18
Slovensko	28	4,67	Georgie	80	3,18
Maďarsko	29	4,66	Srí Lanka	81	3,17
Francie	30	4,65	Bosna a Hercegovina	82	3,15
Belgie	31	4,59	Ukrajina	83	3,15
Chile	32	4,55	Tanzanie	84	3,12
Litva	33	4,51	Gambie	85	3,12
Hongkong	34	4,49	Zimbabwe	86	3,04
Bahrain	35	4,47	Pákistán	87	3,02
Lotyšsko	36	4,46	Ekvádor	88	3,01
Irsko	37	4,43	Nigérie	89	2,99
Řecko	38	4,42	Zambie	90	2,98
Kypr	39	4,36	Paraguay	91	2,94
Jižní Afrika	40	4,33	Vietnam	92	2,92
Lucembursko	41	4,28	Honduras	93	2,89
Brazílie	42	4,24	Mozambik	94	2,89
Thajsko	43	4,24	Bolívie	95	2,81
Mauritius	44	4,19	Nikaragua	96	2,78
Polsko	45	4,19	Malawi	97	2,74
Chorvatsko	46	4,15	Alžír	98	2,67
Rumunsko	47	4,13	Madagaskar	99	2,64
Mexiko	48	4,13	Bangladéš	100	2,62
Jamajka	49	4,12	Mali	101	2,52
Itálie	50	4,08	Angola	102	2,30
Jordánsko	51	4,02	Etiopie	103	2,17
Turecko	52	4,01	Čad	104	1,81

Pramen: World Economic Forum.

Tabulka 3**Index veřejných institucí**

Země	Pořadí	Hodnota	Země	Pořadí	Hodnota
Dánsko	1	6,59	Indie	53	4,45
Island	2	6,58	Ghana	54	4,44
Finsko	3	6,48	Čína	55	4,39
Nový Zéland	4	6,41	Bulharsko	56	4,36
Norsko	5	6,35	Gambie	57	4,30
Švédsko	6	6,31	Peru	58	4,28
Spojené Království	7	6,23	Mexiko	59	4,28
Švýcarsko	8	6,22	Panama	60	4,26
Hongkong	9	6,22	Kolumbie	61	4,25
Singapur	10	6,21	Turecko	62	4,22
Německo	11	6,21	Malawi	63	4,20
Austrálie	12	6,10	Trinidad a Tobago	64	4,18
Nizozemsko	13	6,08	Mauritius	65	4,16
Lucembursko	14	5,99	Zambie	66	4,16
Rakousko	15	5,99	Alžír	67	4,13
Japonsko	16	5,88	Indonésie	68	4,12
Irsko	17	5,87	Jamajka	69	4,11
Kanada	18	5,84	Egypt	70	4,10
Spojené Arabské Emiráty	19	5,82	Dominikánská republika	71	4,08
Chile	20	5,77	Srí Lanka	72	4,08
Spojené státy	21	5,74	Zimbabwe	73	3,99
Belgie	22	5,71	Rumunsko	74	3,94
Portugalsko	23	5,69	Keňa	75	3,87
Izrael	24	5,64	Chorvatsko	76	3,86
Francie	25	5,62	Etiopie	77	3,80
Estonsko	26	5,59	Bosna a Hercegovina	78	3,80
Tajwan	27	5,56	Argentina	79	3,77
Bahrain	28	5,56	Polsko	80	3,70
Jordánsko	29	5,43	Nikaragua	81	3,68
Malta	30	5,39	Vietnam	82	3,66
Slovinsko	31	5,28	Mali	83	3,66
Uruguay	32	5,23	Guatemala	84	3,61
Kypr	33	5,18	Srbsko a Černá Hora	85	3,61
Španělsko	34	5,16	Uganda	86	3,61
Jižní Afrika	35	5,15	Bolívie	87	3,55
Tunis	36	5,14	Tanzanie	88	3,54
Maďarsko	37	5,07	Rusko	89	3,54
Malajsie	38	5,06	Ekvádor	90	3,42
Botswana	39	4,98	Venezuela	91	3,41
Namibie	40	4,92	Makedonie	92	3,41
Korea	41	4,81	Angola	93	3,38
Maroko	42	4,75	Mozambik	94	3,36
Litva	43	4,75	Madagaskar	95	3,32
Řecko	44	4,74	Nigerie	96	3,31
Thajsko	45	4,71	Ukrajina	97	3,29
Salvador	46	4,71	Paraguay	98	3,24
Kostarika	47	4,69	Filipíny	99	3,21
Itálie	48	4,64	Honduras	100	3,19
Slovensko	49	4,64	Georgie	101	3,17
Brazílie	50	4,62	Pakistán	102	2,87
Česká republika	51	4,56	Čad	103	2,61
Lotyšsko	52	4,55	Bangladéš	104	2,47

Pramen: World Economic Forum.

Tabulka 4
Index makroekonomického prostředí

Země	Pořadí	Hodnota	Země	Pořadí	Hodnota
Singapur	1	5,79	Salvador	53	3,99
Norsko	2	5,54	Slovensko	54	3,98
Finsko	3	5,47	Maďarsko	55	3,95
Dánsko	4	5,36	Rusko	56	3,87
Švýcarsko	5	5,24	Egypt	57	3,86
Lucembursko	6	5,23	Vietnam	58	3,82
Nizozemsko	7	5,13	Chorvatsko	59	3,81
Spojené Království	8	5,11	Bulharsko	60	3,77
Tajwan	9	5,11	Panama	61	3,76
Rakousko	10	5,11	Namibie	62	3,76
Spojené Arabské Emiráty	11	5,09	Indonésie	63	3,74
Island	12	5,09	Kostarika	64	3,72
Hongkong	13	5,05	Ghana	65	3,68
Austrálie	14	5,04	Kolumbie	66	3,67
Spojené státy	15	5,04	Pákistán	67	3,63
Španělsko	16	4,99	Peru	68	3,60
Švédsko	17	4,99	Filipíny	69	3,59
Kanada	18	4,97	Mali	70	3,55
Belgie	19	4,92	Rumunsko	71	3,50
Malajsie	20	4,91	Tanzanie	72	3,47
Irsko	21	4,85	Srí Lanka	73	3,46
Nový Zéland	22	4,80	Bangladéš	74	3,42
Thajsko	23	4,79	Uganda	75	3,41
Čína	24	4,78	Ukrajina	76	3,39
Francie	25	4,78	Makedonie	77	3,37
Německo	26	4,77	Madagaskar	78	3,36
Chile	27	4,71	Guatemala	79	3,36
Bahrain	28	4,70	Brazílie	80	3,28
Japonsko	29	4,67	Mozambik	81	3,26
Estonsko	30	4,65	Honduras	82	3,23
Řecko	31	4,52	Jamajka	83	3,23
Tunis	32	4,52	Turecko	84	3,22
Litva	33	4,46	Bosna a Hercegovina	85	3,19
Portugalsko	34	4,42	Keňa	86	3,18
Korea	35	4,41	Nigérie	87	3,17
Jordánsko	36	4,29	Gambie	88	3,13
Lotyšsko	37	4,27	Ekvádor	89	3,10
Itálie	38	4,27	Uruguay	90	3,10
Slovinsko	39	4,26	Čad	91	3,08
Alžír	40	4,23	Georgie	92	3,07
Česká republika	41	4,22	Dominikánská republika	93	3,00
Botswana	42	4,21	Argentina	94	2,96
Izrael	43	4,20	Zambie	95	2,96
Trinidad a Tobago	44	4,20	Bolivie	96	2,90
Kypr	45	4,14	Nikaragua	97	2,90
Maroko	46	4,13	Venezuela	98	2,89
Malta	47	4,11	Etiopie	99	2,81
Jižní Afrika	48	4,11	Malawi	100	2,79
Mexiko	49	4,09	Paraguay	101	2,77
Mauritius	50	4,08	Srbsko a Černá Hora	102	2,77
Polsko	51	4,05	Angola	103	2,46
Indie	52	4,05	Zimbabwe	104	2,07

Pramen: World Economic Forum.

4. Proč se jeví Spojené státy jako nejkonkurenceschopnější země světa?

Pokusme se sáhnout pro odpověď ke Zprávě o globální konkurenceschopnosti 2004–2005. Podle ní USA zaujímají nejvyšší místo na světovém žebříčku konkurenceschopnosti, na jehož různých stupních se pohybuje celkem 104 zemí světa. Jestliže Spojené státy se nacházejí na prvním stupni světového žebříčku, na posledním můžeme nalézt Angolu. Pokud se nechceme spokojit pouze s informací o pořadí, podívejme se blíže na metodiku, která se ke stanovení celkového pořadí používá.

Konstrukce globálního indexu konkurenceschopnosti vychází z racionálního předpokladu, že konkurenceschopnost země je výsledkem působení celé řady faktorů. Patří k nim zejména:

1. Instituce
2. Infrastruktura
3. Makroekonomická stabilita
4. Osobní bezpečnost
5. Lidský kapitál (základní a rozvinutý)
6. Efektivnost fungování trhu zboží a služeb
7. Efektivnost fungování trhu práce
8. Efektivnost fungování finančního trhu
9. Technologická připravenost
10. Otevřenost a velikost trhu
11. Sofistikovanost podnikání
12. Inovace

Dalším předpokladem, z něhož autoři indexu globální konkurenceschopnosti vycházejí (a jehož racionalita už není zdaleka nezpochybnitelná) je, že pro nejméně rozvinuté země je nejdůležitější mít k dispozici základní vybavenost: kvalitní instituce, kvalitní infrastrukturu, dobrou makroekonomickou stabilitu, mít zajištěnu dobře osobní bezpečnost a mít k dispozici základní lidský kapitál. Tyto země se podle autorů nacházejí v takzvaném faktorově orientovaném stádiu. Země na vyšším stupni rozvoje se nacházejí ve stádiu posilování efektivnosti a je pro ně nejdůležitější mít k dispozici rozvinutý lidský kapitál, dobře fungující trhy, být technicky připraveny na přejímání nových poznatků a pohybovat se na velkém a otevřeném trhu. Pro nejrozvinutější země je pak nejdůležitější sofistikovanost podnikání a schopnost inovace.

Tomuto výchozímu předpokladu odpovídají různé váhy tří různých skupin pilířů pro různá stadia vývoje zemí.

Váhy	Zákl. vybavenost	Posil. efektivnosti	
Inovace a sofistik.			
Faktorově orientované stádium	50 %	40 %	10 %
Efektivnostně orientované stádium	40 %	50 %	10 %
Inovačně orientované stádium	30 %	40 %	30 %

Rozhodující pro zařazení země do jednoho ze stádií rozvoje je výše HDP na obyvatele v paritě kupní síly. Vraťme se teď ke Spojeným státům a jejich indexu globální konkurenceschopnosti. Jeho hodnota je 5,21, což je nejvyšší dosažená celková hodnota ze všech zemí, která zaručuje první místo na žebříčku světové konkurenceschopnosti. Výsledky pro jednotlivé pilíře už tak vynikající nejsou – s výjimkou posledních dvou.

USA – Základní vybavenost

Instituce: dosažená hodnota 5,22, pořadí 8

Fyzická infrastruktura: dosažená hodnota:6,12, pořadí 9

Makroekonomická stabilita: dosažená hodnota 4,79, pořadí 83 (není to chyba)

Osobní bezpečnost: dosažená hodnota 4,44, pořadí 37

Základní lidský kapitál: hodnota 6,91, pořadí 23

Jak je zřejmé z uvedených údajů, nejhorší jsou výsledky pokud jde o makroekonomickou stabilitu. Ta se jako jediná ze všech měří pouze na základě použití **tvrdých, statistických dat** (deficit veřejných financí, zadluženost, míra inflace, míra úspor, spread úrokové míry). Neexistuje jediná členská země EU, ať již z řady zemí původní evropské patnáctky nebo z řady zemí nově k EU přistoupiivších, která by zaznamenala ve sledovaném období v oblasti makroekonomické stability srovnatelně špatné výsledky.

O tvrdá data se částečně (z necelé poloviny) opíralo i hodnocení základního lidského kapitálu: dětská úmrtnost (30. místo v pořadí), očekávaná délka života při narození (24. místo v pořadí), ukončené základní školní vzdělání (58. místo v pořadí), výskyt HIV 73. místo). **Rovněž zde byly výsledky ve většině evropských zemí nesrovnatelně lepší než v USA.**

Avšak i pokud jde o hodnocení základní vybavenosti zemí v ostatních pilířích konkurenceschopnosti na základě měkkých dat (odpovědi respondentů), dosahovaly vyspělé evropské země lepších výsledků.

V každém případě přispěla k umístění USA na prvním místě ve světovém žebříčku skutečnost, že pět pilířů základní vybavenosti pro dosahování konkurence byla při konstrukci indexu přiřazena pouze váha 30 % (nikoli 50 % jako pro nejméně rozvinuté země ani 40 % jako pro země středně rozvinuté).

USA: Posilování efektivity

Rozvinutý lidský kapitál: dosahovaná hodnota 5,01, pořadí 4

Efektivnost trhu zboží a služeb: dosahovaná hodnota 4,59, pořadí 3

Efektivnost trhu práce: dosahovaná hodnota 5,05, pořadí 3

Efektivnost finančního trhu: dosahovaná hodnota 5,93, pořadí 3

Technologická připravenost: dosahovaná hodnota 5,32, pořadí 4

Otevřenost a velikost trhu: dosahovaná hodnota 4,20, pořadí 1

Výsledky zaznamenané Spojenými státy měřené indikátory posilování efektivity jsou výrazně lepší než výsledky měřené indikátory kvality základní vybavenosti. Stojí za to podívat se na ně podrobněji.

V prvé řadě je nápadné, že oproti první skupině indikátorů podstatně **ubylo tvrdých, statistických dat**. Z celkového počtu 52 indikátorů jich je zde jen 7 některé z nich vypovídají o konkurenceschopnosti USA pozitivně (rozsah ukončeného terciárního vzdělání, počet uživatelů internetu, jiné méně příznivě (rozsah ukončeného středoškolského vzdělání).

Poněkud paradoxním a nedůvěryhodným dojmem působí charakteristiky z oblasti otevřenosti a velikosti trhu. Ačkoli podílem dovozu na hrubém domácím produktu zauímají USA až 102. místo mezi 104 sledovanými zeměmi a podílem vývozu na hrubém domácím produktu dokonce místo poslední, souhrnně se USA jeví jako země s nejotevřenějším a největším trhem. Přispívá k tomu skutečnost, že hodnocení nebere na vědomí jednotný evropský trh. Trhy jednotlivých evropských zemí jsou brány v úvahu odděleně. Velikost domácího trhu je charakterizována jako HDP – Export + Import, velikost zahraničních trhů je charakterizována velikostí amerického exportu na tyto trhy exportů.

Naprostá většina dosahovaných příznivých hodnot vychází ovšem z odpovědí respondentů, tedy z měkkých dat. USA jsou v těchto odpovědích hodnoceny (převážně domácími) respondenty jako země, která má sofistikované finanční trhy, flexibilní trh práce, zdravé banky, dostupný rizikový kapitál.

USA: Inovace a sofistikovanost podnikatelské aktivity

Sofistikovanost podnikatelské aktivity: dosahovaná hodnota 5,66, pořadí 1

Inovace: dosahovaná hodnota 2,33, pořadí 1

Vyhodnocení sofistikovanosti podnikatelské aktivity vychází pouze z měkkých dat, tedy z odpovědí respondentů. Ti ocenili mimo jiné rozsah a kvalitu domácí podnikatelské aktivity, existenci clusterů a sofistikovanost domácího průmyslu, rozsah marketingu či ochotu managementu delegovat rozhodovací pravomoc.

Schopnost inovovat byla hodnocena šesti měkkými a dvěma tvrdými indikátory. Prvním z nich je počet patentů zaregistrovaných ve Spojených státech (která země by mohla mít víc patentů zaregistrovaných v USA než USA samotné) a kapacitou trhu pro inovace (opět HDP – export + import). Která země by si mohla mít větší kapacitu trhu pro inovace, jestliže jednotný evropský trh není brán v úvahu? Měkká data obsahovala hodnocení kvality vědeckých ústavů, podnikové výdaje na výzkum a vývoj, spolupráci mezi univerzitami a průmyslovými podniky,

dostatek vědců a inženýrů a adekvátnost ochrany duševního vlastnictví. Ve všech případech pouze škálováním – stejně jako u všech ostatních měkkých dat.

Souhrnně: Nejpriznivější výpovědi o konkurenceschopnosti USA podávají v rámci indexu globální konkurenceschopnosti měkká data získaná na základě odpovědí od (domácích) respondentů. Méně příznivá jsou data tvrdá, statistická. Celkový obraz konkurenceschopnosti USA je významně zkreslen – ve směru nadhodnocení výsledků – volbou vah a volbou indikátorů (tvrdých i měkkých).

Zajímavý pohled na konkurenceschopnost Spojených států ve vztahu ke konkurenceschopnosti jiných zemí nabízí rovněž Ročenka světové konkurenceschopnosti 2004 vydaná Mezinárodním ústavem pro rozvoj managementu ve švýcarském Lausanne. Ta dokazuje jinou skutečnost: konkurenceschopnost americké ekonomiky je založena na velikosti země, nikoli na efektivnosti ekonomiky. Rovněž Ročenka světové konkurenceschopnosti pracuje se stanovením pořadí zemí v četných indikátorech – opět tvrdých i měkkých. Sleduje celkem 60 zemí světa, mezi nimiž USA opět zaujímají první místo co do konkurenceschopnosti. Pro každou zemi uvádí nejsilnější a nejslabší stránky její konkurenceschopnosti.

Je příznačné, že nejsilnější stránky americké ekonomiky jsou ukazatele její velikosti: objem hrubého domácího produktu, počet používaných počítačů, celkové výdaje na výzkum a vývoj, počet Nobelových cen, počet článků ve vědeckých časopisech, objem zásoby přímých zahraničních investic, objem exportu obchodních služeb, objem kapitalizace burzy cenných papírů.

Ke slabým stránkám americké ekonomiky a globální konkurenceschopnosti USA pak patří zejména: deficit běžného účtu, vývoj směnných relací (jednotková hodnota exportu v relaci k jednotkové hodnotě importu klesla za posledních deset let na 73 %, což je jeden z nejhorších výsledků a řadí USA na 53. místo ve sledovaném souboru 60 zemí), portfolio investičních aktiv, malá otevřenost ekonomiky, nízký podíl přímých zahraničních investic v relaci k HDP.

Pokud jde o oblast měkkých dat, pak respondenti uvádějí jako slabé stránky konkurenceschopnosti USA mimo jiné špatné řízení veřejných financí státem, zneužívání alkoholu a drog, špatné imigrační zákony, diskriminační praktiky. **V neposlední řadě pak rovněž nízkou míru citlivosti k udržitelnosti rozvoje a k sociální kohezi.**

Měření konkurenceschopnosti zemí: teoretické základy a praktické výsledky

Eva Klvačová

Abstrakt

Proč jsou některé země schopny dosahovat dlouhodobě udržitelného ekonomického růstu, zatímco jiné stagnují nebo dokonce zhoršují své postavení ve světové ekonomice? Světové ekonomické fórum hledá odpověď na tuto otázku pomocí indexu růstu konkurenceschopnosti. Jeho konstrukce je založena na předpokladu, že konkurenceschopnost země je výsledkem působení tří hlavních faktorů: kvality makroekonomického prostředí, stavu veřejných institucí v dané zemi a technického rozvoje. Index růstu konkurenceschopnosti je Světovým ekonomickým fórem konstruován každoročně pro 104 zemí světa. Článek uvádí podrobně jak způsob konstrukce indexu na základě jednotlivých dílčích indexů, tak jeho hodnoty pro všechny sledované země a pořadí zemí podle této hodnoty.

Klíčová slova: konkurenceschopnost zemí, světové ekonomické fórum.

Titulek anglicky

Abstract

Why some countries are able to achieve long-term sustainable growth while the other find themselves in stagnation or even deteriorate their position in world economy? World Economic Forum seeks for answer of this question by the construction of the Growth Competitiveness Index. The construction of this index is established on the assumption that the competitiveness of the country is given by three main factors: the quality of macroeconomic environment, the state of public institutions and the technical progress. World Economic Forum figures out Growth Competitiveness Index every year for 104 countries of the world. The article shows how the index is constructed, what are their subindices and partial indicators. It shows also score for all countries and their ranking.

Key words: competitiveness of countries, World Economic Forum.